

*Parlamentarizem na Slovenskem  
v zgodovinski perspektivi:  
ob tridesetem jubileju prve  
konstitutivne seje Državnega zbora  
in Državnega sveta Republike  
Slovenije: znanstveni posvet,  
Ljubljana, 28. in 29. 11. 2022*

Slovenska pot v samostojnost je bila zaznamovana z mnogimi pomembnimi prelomnicami. Obletnice teh dogodkov v današnjem času niso samoumevne, temveč jih obeležujemo z namenom odpiranja možnosti za nove raziskave, spodbujanjem diskusije med raziskovalci in širšo javnostjo ter porajanja vedno novih vprašanj. V zadnjih treh letih smo v Republiki Sloveniji obeležili kar tri pomembne »okrogle« obletnice, ki so zaznamovale slovensko pot do osamosvojitve. Najprej smo se 23. decembra 2020 spomnili tridesete obletnice izvedbe plebiscita o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. Naslednje leto, natančneje 23. decembra 2021, je minilo trideset let od sprejetja ustave Republike Slovenije. Leta 2022 pa smo na isti dan, torej 23. decembra, obeležili trideseti jubilej prve konstitutivne seje Državnega zbora in Državnega sveta Republike Slovenije. Z izvedbo plebiscita, razglasitvijo samostojnosti, sprejetjem ustave Republike Slovenije, preimenovanjem Skupščine republike Slovenije v Državni zbor, prvimi volitvami in začetkom prvega mandatnega obdobja Državnega zbora

in Državnega sveta se je začelo novo obdobje slovenskega parlamentarizma.

Z namenom obeležitve prve konstitutivne seje Državnega zbora in Državnega sveta Republike Slovenije sta Študijski center za narodno spravo (SCNR) in Državni svet Republike Slovenije organizirala znanstveni posvet. Glavni cilj znanstvenega posveta je bil osvetliti zgodovinski razvoj parlamentarnega sistema na Slovenskem. Referenti so v dva dni trajajočem posvetu predstavili različne politične, pravne in kulturne izvore sodobnega slovenskega parlamentarizma vse od njegovih zametkov v obdobju srednjega veka naprej. Razvoj takšne oblike političnega življenja na Slovenskem ni potekal konstantno in enosmerno, zato zgodovinarjem ponuja mnogo raziskovalnih vidikov.

Znanstveni posvet sta 28. novembra 2022 z uvodnima nagovoroma odprla dr. Tomaž Ivešić, direktor SCNR, in Alojz Kovšca, predsednik Državnega sveta Republike Slovenije. Prvi dan posveta se je v treh tematskih sklopih zvrstilo deset predstavitev referatov. V prvem tematskem sklopu z naslovom *Temeljne značilnosti slovenskega parlamentarizma* je dr. Peter Jambrek, profesor ustavnega prava in prava človekovih pravic, predstavil slovenski parlament v okviru enotne jugoslovanske skupščinske oblasti in ustavnodemokratske delitve oblasti suverene države. Osredotočil se je na predstavitev sistemskih predpogojev, ki so nujni za demokrasko učinkovitost parlamentarnega sistema. V naslednjem referatu je znanstvena raziskovalka dr. Alenka Jelovšek obravnavala razvoj slovenskih poimenovanj za predstavniška in posvetovalna telesa. Predstavila je pregled razvoja na podlagi različnih virov vse od starejših slovenskih rokopisov, del slovenskih protestantov v 16. stoletju, slovskih virov do konca 19. stoletja in pregled terminov v 20. stoletju. Prvi tematski sklop je s predstavitvijo konflikta med suverenostjo držav in zahtevo po samoodločbi narodov

zaključil zasl. prof. dr. Janko Prunk. Pri tem je izpostavil primera, kjer so večnarodne države zahtevo po ločitvi rešile po parlamentarni poti, na primer razhod med Norveško in Švedsko v letu 1905 ter ločitev Češke in Slovaške v letu 1993, na drugi strani pa primere, kjer jim takšnih konfliktov po parlamentarni poti ni uspelo rešiti.

Drugi tematski sklop znanstvenega posveta, ki je bil naslovljen *Protoparlamentarizem na Slovenskem*, se je osredotočil na politične in pravne izvore parlamentarnega sistema na Slovenskem od srednjeveškega obdobja do revolucionarnega leta 1848. V prvem prispevku je dr. Andrej Nared iz Arhiva Republike Slovenije predstavil delovanje deželnih zborov na Kranjskem, prek katerih so delovali deželni stanovi, ki so do začetka 16. stoletja pridobivali politično moč. Sledila je predstavitev referata znanstvenega sodelavca Zgodovinskega inštituta Milka Kosa dr. Vanje Kočevarja, ki se je osredotočil na kranjski deželni zbor v obdobju od konca 16. stoletja in na začetku 17. stoletja s poudarkom na političnih vidikih katoliške obnove in protireformacije v času vladavine notranjeavstrijskega deželnega kneza in cesarja Ferdinanda II. V nadaljevanju je tematiko oblikovanja kranjskih deželnostanovskih odborov v 16. in 17. stoletju podrobneje razčlenil dr. Matevž Košir iz Arhiva Republike Slovenije. Predstavil je uveljavljena pravila za zasedanja odborov, njihovo sestavo, pristojnosti in vsebino zasedanj deželnostanovskih odborov na Kranjskem. Tematski sklop je s predstavitvijo ustroja in delovanja kranjskih deželnih stanov v obdobju od terezijanskih reform do marčne revolucije sklenil dr. Jernej Kotar iz Narodnega muzeja Slovenije. Kranjski deželni stanovi so v času vladavine Marije Terezije in Jožefa II. izgubili velik del pristojnosti in pravic, nato pa so bili med francosko okupacijo in ustanovitvijo Ilirskih provinc ukinjeni. Avstrijski cesar Franc I. je leta 1818 deželne stanove

sicer obnovil, vendar v zadnjem obdobju delovanja do leta 1848 niso dosegli nekdanje veljave.

V tretjem tematskem sklopu so avtorji referatov predstavili slovenski parlamentarizem v obdobju habsburške monarhije. Znanstveni svetnik v pokoju, dr. Stane Granda, se je v svoji predstavitvi osredotočil na parlamentarno zastopstvo Slovencev v dunajskem parlamentu med letoma 1848 in 1849. V nadaljevanju se je ddr. Igor Grdina iz Inštituta za kulturno zgodovino v prispevku z naslovom *Parlamentarizem v senci perutnic črnega orla* posvetil celostnemu pregledu razvoja parlamentarizma med letoma 1848 in 1918, od marčne revolucije do propada habsburške monarhije. Prvi dan znanstvenega posveta je sklenil dr. Teodor Domej z referatom, v katerem je predstavil volitve in parlamentarno zastopstvo na študiji primera Slovencev na Koroškem med letoma 1861 in 1918 s poudarkom na omejitvah in narodnostnih konfliktih med slovenskim in nemškim narodnopolitičnim taborom.

Drugi dan znanstvenega posveta, 29. novembra 2022, se je v treh tematskih sklopih zvrstilo deset predstavitev prispevkov. Četrty tematski sklop je začel dr. Andrej Rahten iz Zgodovinskega inštituta Milka Kosa. V referatu je predstavil delovanje slovenskih poslancev na državni ravni od šestdesetih let 19. stoletja do druge polovice tridesetih let 20. stoletja. Sledil je referat dr. Aleša Mavra s Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, ki je v svojem prispevku izpostavil vprašanje ohranjanja in zamenjave političnih elit v prelomnem obdobju prve polovice 20. stoletja. Znanstveni svetnik dr. Jurij Perovšek se je v svojem prispevku osredotočil na obdobje parlamentarizma na Slovenskem med obema svetovnima vojnoma. Čeprav se je (proto)parlamentarna misel začela razvijati že v času Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, se je nato v večji meri uveljavila v obdobju med letoma 1927 in 1929, ko sta delovali oblastni skupščini ljubljanske in mariborske oblasti. Po uvedbi

diktature kralja Aleksandra v letu 1929 je na območju Dravske banovine sicer deloval banski svet, ki pa ni postal izvoljeno predstavništvo s širokimi zakonodajnimi pristojnostmi. V nadaljevanju je dr. Renato Podbersič s SCNR natančneje predstavil delovanje pomembnih slovenskih parlamentarcev v italijanskem parlamentu med obema vojnama, in sicer s poudarkom na državnih volitvah leta 1921 in leta 1924. Izpostavil je delovanje naslednjih slovenskih parlamentarcev, ki so pripadali različnim strankam na Primorskem: Josipa Lavrenčiča, Karla Podgornika, Virgila Ščeka, Josipa Vilfana, Jožeta Srebrniča in Engelberta Besednjaka.

Peti tematski sklop z naslovom *V iskanju novih parlamentarnih konceptov* je zajemal obdobje v času druge svetovne vojne in po njej. Predavatelji so se lotili različnih tematik, in sicer dr. Damjan Hančič s SCNR je predstavil dva ključna dogodka, ki sta oblikovala slovensko povojno državnost. Gre za Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju v oktobru 1943 in prvo zasedanje SNOO/SNOS v Črnomlju, ki je potekalo v februarju 1944. Avtor se je v prispevku osredotočil na njun simbolni pomen, na drugi strani pa pojasnil problematiko obeh dogodkov tako v političnem kot pravnem smislu. Naslednja referentka dr. Helena Jaklitsch je v referatu predstavila dogajanje, ki je spremljalo poskus vzpostavitve slovenskega demokratičnega parlamenta v Ljubljani na Taboru 3. maja 1945. Dr. Marjetka Rangus s Fakultete za turizem Univerze v Mariboru je v svojem prispevku skozi teoretski model petih pogojev parlamentarizma in razvoja modelov ter parlamentarnih praks predstavila analizo zvezne skupščine jugoslovanske socialistične države med letoma 1945 in 1991. Sledil je referat dr. Jelke Piškurič s SCNR, v katerem je avtorica predstavila skupščinski sistem v takratni Ljudski republiki Sloveniji, ki se je do leta 1990 vseskozi spreminjal.

Zadnji, šesti tematski sklop je bil namenjen parlamentarizmu na poti osamosvojitve Republike Slovenije. Dr. Irena Selišnik s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in mag. Lea Vrečko s Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani sta predstavili podatke o prisotnosti žensk v slovenski skupščini in parlamentu, ki nam kažejo smeri razvoja zastopanosti žensk v politiki, pa tudi širši družbeno-politični kontekst. Avtorici sta zajeli podatke o prisotnosti žensk v skupščini Ljudske republike Slovenije, Socialistične republike Slovenije ter v Državnem zboru in Državnem svetu po osamosvojitvi. Sklepni referat znanstvenega posveta je podal dr. Željko Oset iz Muzeja slovenske osamosvojitve. V prispevku z naslovom *23. december 1992 – ognjeni krst za poslance* je avtor orisal preoblikovanje skupščine v dvodomni parlament, v jedru pa se je osredotočil na vtise, občutke in spomine poslancev na ustanovno zasedanje Državnega zbora.

Glavni namen znanstvenega posveta je bil dosežen, saj je referentom uspelo podati celosten razvoj parlamentarizma na Slovenskem skozi zgodovinsko perspektivo in obenem predstaviti dolgotrajen proces ter njegove manj znane vidike.

*Špela Chomicki, Petra Grabrovec*